

שונה הוא מצבו של המאזין למוסיקה של המאה ה-20. השפה המוסיקלית משתנה תדיר, וכתוצאה מכך משתנה גם התפיסה האסתטית של מוסיקה זו. יסודות מוסיקליים כמו נעימה (מילודיה), הארמוניה או מיקצב (ריתמוס) זוכים לביטויים שונים מאלה השגורים במוסיקה המסורתית. אולם, למרות שינויים מתמידים אלה בצורות הביטוי, נשארת תופעה אחת יציבה וקבועה ומשותפת לכל התקופות בקורות המוסיקה: הכוח הסוגסטיבי הזורם מן המוסיקה אל המאזין.

אם המאזין לסימפוניה הרביעית שלי יתמסר לצלילים ללא דיעות קדומות, הוא יבין כי לפניו מעין "שירת האקסטאזה" שנייה (ר' סְקְרִיאָבִין), המבטאת בדפוסים של מוסיקה בת-זמננו את אירועי היובל.

יוסף טל

הסימפוניה הרביעית הזמנה בידי התזמורת הפילהרמונית הישראל לרגל יובלה, במלאת 50 שנה להיווסדה. גוף מוסיקלי מרכזי זה בחיי התרבות הישראלית עבר כחוט-השני בכל חייו, לכן טבעי הדבר, כי תגובתי הריגשית לאירועי היובל קבעה את הרקע שדירבן את דמיוני כמלחין. הדבר ניכר בכל היצירה, בקטעיה הנלהבים כבקטעיה הליריים, בכל הביטויים השונים.

את טבע התלהבותי בכתיבת היצירה קל היה לתאר, אולם אני מהסס אם לספק למאזין ניתוח מילולי המנסה להסביר שיטה תיאורטית-מוסיקלית בעזרת מונחים מקצועיים, דבר השייך לבית-המלאכה של המלחין, ואינו צריך להטריד את המאזין. כל מאזין מביא עימו לקונצרט מטען של נסיון שרכש בדרך כלל בהאזנה בעיקר ליצירות קלאסיות ורומאנטיות. התנסות זו יצרה הרגלים, ובעזרתם אפשר להתמצא בקלות בנבכי המוסיקה הקלאסית.

"הסימפוזיה הרביעית כתובה בפרק אחד
והיא קצרה יחסית. הקיצור אצלי אינו נובע
מזה שאין לי מה לומר. הקיצור הוא בכוונה
ברורה ומפורשת – ארכיטקטונית. כי כל
הגישה, לרעיון שאני מעמיד ואיך שאני
מפתח את הרעיון, דורשת ריכוז מכסימלי.
אפשר לומר, לפעמים, בחמש־עשרה דקות
הרבה יותר מאשר בפטפוט של שעה תמימה.
זאת בעצם הכוונה".

12, (82)

1987

ג'תש"ל - ירחון המוסף
נו 3 הנצח המוסף כ"א תשל"ז

יוסף טל - על סימפוניה מס' 4 ("היובל")

הפילהרמונית ניגנה, במהלך השנים, יצירות משלי וגם מהטה ניצח על כמה מהן. אבל אני לא תמיד חוזר על עצמי. אני גם משנה ומחדש. איני יודע מה שמהטה והנגנים יגידו לאחר ביצוע הסימפוניה. אני מוכן לכל תגובה אפשרית. כבר רגיל לזה. היו לי תמיד יחסים טובים והדוקים עם הפילהרמונית, אם כי גם "קיבלתי על הראש" מהם. היו לי גם ויכוחים ידידותיים איתם. זה דבר מקובל. אבל הם השקיעו מאמץ ועבודה בביצוע כמה מיצירותי ואין לי טענות.

"יובל התזמורת הוא היסטוריה גם בשבילי אישית. הייתי כשנתיים בארץ כשהם התחילו. ליוויתי את התזמורת בהתפתחותה בחלק גדול מחיי. התזמורת היא חלק מחיי האישיים. כאשר הם חוגגים חג חשוב שזוה ומזמינים אצלי יצירה, זה מרגש אותי מאד. זה בלתי נמנע שהאירוע ייכנס לתוכי וייצא ממני באופן הנותן ביטוי לתחושתני. היצירה כולה מוכרחה לתת לזה ביטוי - שמשוה גדול קרה פה. אני מקווה שהצלחתי בכך. אך יתכן שגם יכעסו עלי לאחר הקונצרטים. כאמור, אני כבר רגיל, לתגובות בלתי צפויות. זה חלק טבעי מהמסכת שלי - תזמורת, קהל, מלחין. בדרך-כלל, אם התזמורת מעגנת בהתלהבות ומתוך עניין, אפילו אם היצירה "מסובכת" וקיצונית, הקהל ברובו "נתפס" מיד והולך יחד עם התזמורת. מרגישים כיצד היחס ליצירה זורם מהמצנח ומהתזמורת אל הקהל.

"הסימפוניה הרביעית כתובה בפרק אחד והיא קצרה יחסית. הקיצור אצלי אינו נובע מזה שאין לי מה לומר. הקיצור הוא בכוונה ברורה ומפורשת - ארכיטקטונית. כי כל הגישה, לרעיון שאני מעמיד ואיך שאני מפתח את הרעיון, דורשת ריכוז מכסימלי. אפשר לומר, לפעמים, בחמש-עשרה דקות הרבה יותר מאשר בפעם של שעה תמימה. זאת בעצם הכוונה".

ב-10 בינואר, בקונצרט למנויים של הפילהרמונית הישראלית (בניצוח זובין מהטה), נכלל ביצוע הבכורה של הסימפוניה החדשה מס' 4 מאת יוסף טל. היצירה שובצה לנגינה חמש פעמים נוספות.

לטל מלאו 75 שנה באוקטובר 1985 ויום הולדתו צויין בקונצרטים ברחבי הארץ ובשידורי רדיו. טל הוא חתן "פרס ישראל" (1970). יצירותיו כוללות: שש אופרות, מוסיקה תזמורתית, קאמרית וקולית.

האופרה של טל "המגדל" (מ-1984) תועלה בסתיו הקרוב בהצגה בימתית של להקת האופרה הממלכתית מקאסל, במסגרת הפסטיבל הבינ-לאומי בברלין. בית האופרה בהמבורג הזמין אצלו אופרה קאמרית לביצוע ב-1988.

טל, שייסד ב-1961 את "המרכז למוסיקה אלקטרונית" באוניברסיטה העברית בירושלים, הוא חסיד נאמן של שילוב מוסיקה אלקטרונית עם ביצוע חי של נגנים. הוא כתב, בין השאר, יצירות לסרט מגנטי וכלי סולו וקונצרטים לפסנתר, לצ'מבלו ולנבל.

שלוש הסימפוניות הראשונות שלו הן - הראשונה (מ-1953), והשנייה (מ-1960) והשלישית (מ-1978). השנייה, שהיא המנוגנת יותר מכולן, נכתבה לפי הזמנת הפילהרמונית הישראלית ומופיעה בתקליט "אנתולוגיה של מוסיקה מישראל" (4) בביצוע הפילהרמונית ובניצוח מהטה (תקליטי ירושלים א.ט.ד. 8402). אצל טל הסימפוניה אינה סימפוניה במובן הקלאסי המקובל, המתייחס לצורה מסויימת. הסימפוניה שלו היא במשמעותה המקורית: תשלובת צלילים, מרוכזת ומתוחכמת, עם עוצמה והגיון פנימי. יצירה המייצגת גישה חדשה. (אלמנטים רבים במוסיקה שותפים עם שיטת שנים-עשר הטונים).

מספר טל (בשיחה שהתקיימה לפני הביצוע של יצירתו החדשה): "הפילהרמונית הזמינה במיוחד את הסימפוניה. לא הכתיבו לי שום תנאי. רק ציינו שזה לרגל שנת היובל.

מחזור השירים השני החשוב של מאהלר הוא שירי "קרן הפלאים של הנער", שהטקסטים שלהם לקוחים מתוך אסופה של פיוטים עממיים גרמניים, שנאספה בראשית המאה התשע-עשרה. בסימפונית הבאות שכתב (2, 3-4) הרחיק לכת אף יותר מבחינת השילוב בין הליד לסימפוניה: בכל אחת מן הסימפוניות האלה משתלב ליד מתוך "קרן הפלאים של הנער", מושר בקול אנוש. כאן מחדש מאהלר לראשונה את הרעיון, שבטהובן היה הראשון שמימש אותו בסימפוניה התשיעית שלו: פריצה מן המסגרת האינסטרומנטלית של הסימפוניה באמצעות שיתוף זמרים סולנים ומקהלה, כך שהסימפוניה הופכת להיות מין קנטטה או אורטוריה חילונית.

"יתכן שגם יכעסו עלי..." - יוסף טל.